

Предлогот *в/во* во македонскиот јазик со временско значење и чешко-руско-српски паралели

Роза Тасевска

Во јазиците се користат различни средства за одбележување на односите помеѓу две јазични единици. Меѓу нив најраширени се предлозите и падежните афикси.

Предлогот (калка од грчкото *prosthesis*, лат. *praepositio*) е категорија службени, морфолошки неменливи зборови кои изразуваат различни односи меѓу зависните и главните членови на синтагмата и ја остваруваат зависната синтаксичка врска во синтагмата и во реченицата.

Според својата граматичка функција предлогот е во сооднос со категоријата падеж. Во јазиците во кои има деклинација на именките, предлогот, одејќи со определен кос падеж, го засилува неговото значење. Во оние јазици во кои промената на именките како систем на морфолошка форма отсутствува, предлогот ја презема функцијата на падежи. Во основа на ова понекогаш се зборува за предложно или аналитичка деклинација. (ЛЭС, 1990).

За јазик како македонскиот, без падежни форми на именските зборови, предлозите се од особена важност и овозможуваат изразување на низа синтаксички функции, употребени заедно со именскиот збор или именската група (Минова-Ѓуркова, 1994).

Во некои јазици функцијата на предлогот е препознатлива преку самото име на оваа зборовна категорија, како што е во германскиот *Verhältniswort* – збор за однос/врска: збор што има функција две или група јазични единици да доведе, да постави во некаков однос. Притоа, односот може да биде локален, темпорален, каузален, модален или неутрален. (Duden – Die Grammatik, 2009)

Предлогот обично стои пред зависните зборови на синтагмата, меѓутоа во ретки случаи може да се најде и во постпозиција, како што е во српскиот предлогот ради (понекогаш и упркос) (*себе ради = ради себе*).

Предлозите, по правило, немаат акцент, Акцентот се става во посебни случаи, во петрифицирани изрази во рускиот од типот: *из дому, из лесу*. Во македонскиот тука се акцентските целисти во состав предлог долга форма на личната замена за директен објект: (*со мене, пред мене, зад нас, во себе итн.*)

Предлогот *в/во* со временско значење

Предлогот *в/во* изразува временски опсег во кој нешто се одвива, временска околност прилика во која нешто се случува, се врши: во точен момент, во миг (веднаш), во најблиско време. Изразува временски податок, информација: во вторник; во три часот; во тој момент; во вистинско време итн.

Во македонскиот јазик предлогот *в/во* со временско значење може да стои пред определен (членуван) или неопределен (нечленуван) именски збор. Во чешкиот, рускиот и српскиот јазик воопшто предлозите се поврзани со падежните наставки и, како што стои погоре, предлогот дополнително го разјаснува, го уточнува, го засилува значењето на падежната форма. Со временско значење предлогот *v/ve* во чешкиот, *в/во* во рускиот и *у* во српскиот се употребуваат главно со акузативната и со локативната именска форма. Доколку има определба (број, прилог итн.) пред некои именски зборови, тогаш се употребува генитив во еднина или во множина.

Примери во македонскиот јазик:

Во пет часот сите се упатија кон црквата; Во јуни почнува испитната сесија на факултетите; Му напишала на брата си уште во декември; Во старо време поинаку се живеело; Ќе се видиме во наредната учебна година; Силјан уште во темни зори ја спрашти в град; Во борбата што ќе се разгори во најскоро време; Во дваесет и четири саати ... сите се собрале кај царот.

Примери во чешкиот јазик:

Domů jsme se dostali asi ve tři hodiny; Napsala bratrovi ještě v prosinci; Vzali jsme se v listopadu; Narodil jsem se v roce 1974; Ráno však ho vzbudili i bez budíčka a přesně v šest hodin Švejk odváželi ... k zemskému trestnímu soudu; V srpnu máme nové volby předsednictva, jestli nebudu doma do té doby, tak se může stát, že mě nezvolí; V této velké době vojenští lékaři dali si neobyčejně záležet, aby ze simulantů vyhnali ďábla sabotáže a vrátili je opět do lůna armády; V tu dobu Přemysl jedné noci vyzdvihl dřevěný hrad, jemuž říkali Vyšehrad; Odpůldne, pane doktore, si poslal pro mapu bojiště a v noci ho chytila fantaz, že to Rakousko vyhraje.

Примери во рускиот јазик:

Я сегодня проснулся в 7 часов; Во вторник спортсмены прилетели в Москву; Я бужу мою дочь в шесть часов; Что делал в это мгновение – засыпал или просыпался?; Квартира убирается раз в неделю; В воскресенье шел дождь и мы не смогли совершить прогулку; Я поеду в Прагу в следующем году; Эта церковь была построена в шестнадцатом столетии; Вот и в этот день, ровно двенадцать недель тому назад, были птички и был жасмин.

Примери во српскиот јазик:

Враќам се у пет сати; У јануару су код нас највеће хладноће, у фебруару се време поправља, а већ у марту имамо право пролеће; У згодан час притрчи непријателском стражару. У том тренутку мачка скочи из куће и успуза се

уз дрво поред врата од дворишта; Добио сам наређење да у току ноћи извршим напад; У тамну ноћ је радо излазио на палубу и слушашо шум таласа око лађе; У први сумрак путник на коњу је брзо грабио према селу; Још увек бар двапут у години сврати к својима на селу: У рано јутро њих троје промичу чаршијом лагано и уједначено; Било је то у новембру моје прве неуспеле београдске године.

Во македонскиот јазик посебен случај претставува употребата на *в/во* при имињата со деновите на неделата. Тука се работи за разликување на значењата во следниве три случаја.

Во првиот случај, кога предлогот *во* стои пред членуваното име на денот, се означува минат ден. На пример: *Едната конференција ја одржавме во средата, а другата во саботата.* Обично се имаат предвид деновите од првата мината недела, но во некоја одредена ситуација тоа може да бидат и денови од подалечно минато. *Двете деца се родија лани во првата недела од јануари: едното во средата, другото во саботата.* (Конески, 1981).

Во вториот случај, кога предлогот *в* стои пред нечленуваното име на денот се означува првиот ден што иде. Во овој случај обично се употребува идното време на глаголот или друго глаголско време што има функција на идност. *В понеделник ќе дојдам порано на работа.*

Во третиот случај, кога имаме предлог *во* пред нечленувано име на денот, покажува дека нешто обично се случувало, се случува или *ќе* се случува во определен ден на неделата или пак се посочува, нагласува конкретен ден во неделата. *Во среда одам на состаноци; Работата врз преводот навистина започна во првиот понеделник од март месец 1995-тата.*

Паралели во чешкиот, рускиот и во српскиот:

Во саботата имавме посета = *V sobotu/ve středu jsme měli návštěvu; В субботу или в прошлую субботу у нас были гости; У суботу смо имали госте.*

В понеделник = *v pondělí* = в понеделник = у понедељак

В сабота ќе те посетам; V sobotu/ve čtvrtek tě navštívím; В субботу/во вторник приду с визитом к тебе; У суботу ћу те посетити.

Во понеделник = *každé pondělí; v pondělky, pravidelně v pondělí;* по понеделникам; понедељком.

Во сабота одиме на кино = Každou sobotu (или o sobotách) chodíme do kina. V této firmě se někdy pracuje i v sobotu. По субботам ходим в кино. И всё-таки утром в пятницу уже не просыпался. А просыпался утром в субботу разут и уже не в Москве ...; Недељом после подне слушам радио код куће или идем на утакмицу.

Од примерите може да заклучи дека во македонскиот јазик во првите два случаја, доволна е конструкцијата *в* или *во* со членуваното или нечленуваното име на денот за одредување на глаголското време, минатост или идност. Во чешкиот се употребуваат *в* или *ве*, во рускиот исто така *в/во*, но тоа нема

такво разликувачко временско значење на деновите во неделата како во македонскиот. Тоа е поврзано со изговорот. Значи само со конструкцијата *v/ve; v/vo*, односно *y* во српскиот + денот на неделата, не може да се предвиди глаголското време како во македонскиот. Се разбира, и во македонскиот и другите три јазика може да се употребат и други начини за изразување на овие временски односи од типот *минатата/идната среда; обично во среда/редовно во среда/секоја* и сл. Во третиот случај се користат како еквивалент исто така и други предлози (во рускиот: *по+дaтив множина*; во српскиот вообичаено се употребува *името на денот во инструментал*).

Литература:

- Duden – Die Grammatik, 2009. Die Grammatik. Unentbehrlich für richtiges Deutsch: Band 4, 8. Auflage. Mannheim.
- HAŠEK, J., 1980. *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války*. Praha: Československý spisovatel.
- HAVRÁNEK, B. – JEDLIČKA, A., 2002. *Stručná mluvnice česká*. Upravené vydání podle nových pravidel českého pravopisu z r. 1993. Praha: Nakladatelství Fortuna, s. 138–141.
- HORA, K., 1999. *Makedonsko-český slovník s makedonskou gramatikou F. V. Mareše*. Praha: Euroslavica.
- KAPOR, M., 1981. *Foliranti*. Zagreb: Znanje
- KLAJN, I., 2005. *Gramatika srpskog jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- KOLÁŘOVÁ, I. – KLÍMOVÁ, K. – HAUSER, P. – ONDRÁŠKOVÁ, K., 2012. *Český jazyk pro studující učitelství. 1. stupně základní školy*. Praha: Grada.
- SEDLÁČEK, A., 1972. *Historické pověsti lidu českého*. Praha: Odeon.
- Slovník současné češtiny*, 2011. Brno: Lingea.
- ВИНОГРАДОВ, В. В., 1972. *Русский язык*. Москва: Высша школа.
- ГРЧЕВА, Р. – РАУ, П., 2006. *Голем македонско-германски и германско-македонски речник*, Скопје: Магор.
- ЕРОФЕЕВ, В., 1995. *Оставьте мою душу в покое*. Москва: Х.Г.С. 1995;
- КОНЕСКИ, Б., 1981. *Грамматика на македонскиот јазик*. Скопје: Култура, Македонска книга, Мисла, Наша книга.
- ЛЕС, *Лингвистический энциклопедический словарь* (главный редактор В. Н. Ярцева). Москва: Советская энциклопедия.
- МИНОВА-ЃУРКОВА, Л., 1994. *Синтакса на македонскиот стандарден јазик*. Скопје: Радинг.
- МИХАЈЛОВСКИ, Д., 2008. *Избор*, Битола: Микена.
- Речник српскохрватскога књижевног језика Књига четврта*, 1971. Нови Сад: Матица српска

Předložka *v/vo* (ve) v makedonštině s časovým významem a s paralelami v češtině, v ruštině a v srbštině

V této práci je představena předložka *v/vo* s časovým významem v makedonštině, v češtině, v ruštině a v srbštině. Vysvětluje se také zvláštní použití předložky *v/vo* ve spojení s dny týdne.

Предлог *в/во* с временным значением в македонском јазике и его соответствия в чешском, русском и сербском языках

В данной работе представлен предлог *в/во* с временным значением в македонском языке и его соответствия в чешском, русском и сербском языках. Отдельно объясняется употребление предлога с существительными – днями недели и приводятся примеры на всех четырёх языках.